

Kommunalt eldraðkið tað einasta rætta

Tikið verður til, at leingi er tað, ið væl skal vera. Í politisku skipanini hevur tað tey seinastu 20 árin verið tosað um at leggja eldraðkið út til kommunurnar at umsita. Tað hevur verið nógv tos, og tað hevur verið nógv kjak, óteljandi politiskir pallborðsfundir og kjak í útvarps- og sjónvarpsstovum. Álit eru skrivað upp í leypar um hetta mál umframt, at arbeiðsbólkar hava sitið í hópatali og viðgjørt spurningin um, hvussu eldraðkið skal skipast. Nevnst kunnu úr rúgvuni t.d. :

- Grøna álitid frá 1996
- Tilmæli frá arbeiðsbólki varð handað landsstýrinum 2002
- Álitid “Kommunur, eindir og uppgávir” varð handað landsstýrinum í 2009
- Tilmæli um eldrapolitikk varð handað í 2012

Tað, sum øll hesi álit og tilmæli hava til felags er, at tey mæla til, at greiða má fáast á fløkta myndugleikabýtinum millum land og kommunur, og at vald og gjald skal fylgjast at til tess at tryggja fakliga dygd og trygd, soleiðis at borgarin fær so góða tænastru sum gjørligt.

Fortreytin fyri einum skynsamum rakstri og menning kann bert fáast, um ógreiðan á myndugleikabýtinum verður greidd, og at vald og gjald veruliga fylgist at.

Hvat viðvíkur setanarviðurskiftunum hjá starvsfólkunum, so eru hesi somuleiðis ógreið, har nøkur starvsfólk hava starvsstað hjá landinum, nøkur hjá kommununum og nøkur eru starvsett á sjálvsognarstovnum. Úrslitið av hesum er, at starvsfólkaorkan ikki verður gagnnýtt optimalt, og harvið fer faklig vitan og kunneiki til spillis. Einasti taparin eru okkara eldru.

Eldraðkið – ein kommunal ella landsuppgáva?

At tað er umráðandi at savna eldraðkið undir ein myndugleika, er tað valla nakar, sum er ósamdur/ósamd í. Men semja hevur ikki verið um, hvørt tað skal vera ein landsuppgáva ella ein kommunal uppgáva burturav. Men ístaðin fyri at taka eina politiska avgerð og fáa greiðu á viðurskiftunum, so hevur bara verið tosað um trupulleikan tey seinastu 20 árin. Hendan samgongan hevur nú tikið ta avgerð at fáa skipað viðurskiftini hjá okkara eldru borgarum við at leggja økið fult og heilt til kommunurnar at umsita tann 1. januar 2015, tí vit meta, at hetta fer at gagna okkara eldru borgarum. Grundgevingarnar fyri hesum eru m.a. at:

- Kommunurnar hava víst eldhuga fyri økinum, og hava sýnt fyrítakssemi til tess at útbyggja eldraðkið við eitt nú ellis- og røktarheimum og eldrasambýlum (treyðugt so við stuðli úr landskassanum)
- Kommunurnar hava borgaran tættari inn at sær og síggja tann dagliga tørvin hjá borgaranum.
- Politisk ábyrgd verður lættari at staðfesta, tí við ógreiðu viðurskiftunum í dag, er tað ikki altíð greitt fyri øllum borgarum, hvør ið hevur veruliga ábyrgd av hvørjum.
- Tað er skjótari frá tanka til gerð. T.d. at seta eitt dagtilboð á stovn ella eitt nú at fáa telefonlinju til familjur, ið verða raktar av eitt nú demenssjúku. Hetta kann í ringasta føri taka fleiri mánaðir at fáa avgreitt í løgtinginum orsakað av tungum politiskum manngongdum, meðan hesi somu viðurskifti kunnu avgreiðast eftir fáum døgum undir kommunalum myndugleika.

- Kommunurnar hava víst í verki, at tær megna at yvirtaka tung og týðningarmikil mál t.d barnaansingarøkið.
- Vit hava álit á, at kommunurnar eru førar fyri at lyfta hesa uppgávu til fulnar. Hava vit ikki hetta álit, so er spurningurin, hví vit yvirhøvur skulu hava kommunur.

Eg kann leggja afturat, at kommunurnar eiga stórt rós uppiborið fyri tað fyrítakssemi, tær longu nú hava víst í sambandi við at yvirtaka eldraøkið - hetta við at seta ymsar arbeiðsbólkar at koma við uppskotum og hugskotum til, hvussu tænanastan kann gerast enn betur undir kommunalum myndugleika.

Fyrsta føroyska eldralógin

Í Føroyum hava vit onga eldralóg. Tænanastustøðið er sera ymiskt kring landið í dag, vantandi gjøgnumskygni valdar, og okkara eldru hava onga veruliga lógartryggjaða rættartrygd. Vit hava alskyns lógir á øllum økjum, men viðurskiftini hjá okkara eldru eru ongantíð samlað í lóggávu. Tað ber altíð til at finnast at hesum og hasum, men eg feignist veruliga um hetta stóra stigið í føroyskum lóggávusmíði, sum nú er borið lógtinum til viðgerðar, og sum fer at tryggja okkara eldru borgarum eina betri tænanastu. Ynskilstin hevur, gamaní, verið langur í sambandi við hetta arbeiði, bæði hjá fakkólkum, áhugafeløgum og kommunum. Mítt arbeiðið hevur verið at finna eina javnvág millum hesi.

Ein grundleggjandi fortreyt fyri útleggingini av eldraøkinum var at fáa til vega eina eldralóg, eina rammulóg, sum kann regulera viðurskiftini á økinum. Tað fyrsta stigið í hesari tilgongdini var at orða ein eldrapolitikk, sum skuldi vera virðisgrundarlagið undir eldralógin. Ein breitt umboðandi arbeiðsbólkur handaði mær í 2012 eitt tilmæli til eldrapolitikk – trivnaður, tryggleiki og lívsgóðska. Ein av aðalhugsjónunum í politikkinum er at virða sjálvsavgerðarrættin hjá okkara eldru. Somuleiðis er fyrirbyrging og menning eisini ein aðaltáttur, soleiðis at okkara eldru kunnu búleikast sum longst í egnum heimi, og atlit skulu takast til heilsu og trivnað hjá okkara eldri borgarum. Hesi virði síggjast aftur nú í endamálsorðingini § 1 í uppskotinum til lóg um heimatænanastu, eldrarøkt v.m., har eisini sjálvsavgerðarrætturin er staðfestur.

Rættartrygd, ávirkan og opinleiki

Atfinningarsamar røddir hava brúkt nógva orku uppá at tekna ræðumyndir um fyrstu eldralóg okkara. Orð sum manglandi rættartrygd, onki minstamark, onki tænanastustøði v.m. hevur rungað í almennu miðlunum hesa seinastu tíðina, men er hetta veruligi sannleikin um hetta drúgva lógarverk ? Sjálvsagt ikki ! Eldralógin er eitt valaverk, sum embætisfólk í almannamálaráðnum eiga stórt rós uppiborið fyri. Okkara eldru borgarar fáa t.d. fyri fyrstu ferð ein lógartryggjaðan rætt, at tey skulu hoyrast í øllum týðandi broytingum, sum henda innan eldraøkið og víðari kann nevast, at lógin tryggjar:

- At sjálvsavgerðarrætturin hjá okkara eldru er lógarásettur.
- Tilboð til heimavitjanir til øll, ið eru fylt 75 ár.
- Fráboðanarskyldu hjá starvsfólki og læknum um hesi fáa kunnleika um viðurskifti, ið geva gruna um, at tøvur er á persónligari hjálp, røkt ella stuðli, ella tá borgarin á annan hátt livir undir ónøktandi korum.

- At kommunurnar skulu tryggja, at borgarar, sum hava tørv á persónligari hjálp, røkt og stuðli, fáa neyðugu hjálpina.
- Trygd fyri, at borgari við størsta tørv fæ í boði eitt samskipað heildartilboð.
- At allar avgerðir skulu takast út frá einari fakligari tørvsmeting.
- At borgarar skulu í størst møguligan mun verða hoyrdir í týðandi umskipanum og bygnaðarbroytingum, sum hava ávirkan á tænastruna í økinum.
- Eldraráð kunnu setast á stovn – hetta eisini til tess at geva teimum eldri so stóra ávirkan og leiklut sum gjørligt.
- Samstarvsráð skal veljast á hvørjum einstakum røktarheimi við umboðum frá m.a. búfólkum, avvarðandi og starvsfólkum. Hetta fyri at bøta um samskipti og kunnleikan um ymisk viðurskipti á heiminum partarnar millum.
- Kommunurnar skulu kunna um, hvørji tilboð og tænastru hesar veita (almenn kunngerð av tænastrustøðinum).
- Kommunurnar skulu savna hagtøl um tænastru og lata øðrum mynguleika hesi.
- Eftirlit við økinum fyri fyrstu ferð verður ásett í lóg.
- Okkara eldri borgarum kærunguleikar um ónøktandi viðurskipti.

Lógin tryggjar sostatt í nógv størri mun ein opinleika um tænastru, rættartrygd hjá okkara eldru at verða kunnaði og hoyrd og at vera við, har avgerðir skulu takast, og ikki minst at okkara eldru fáa eina betri rættartrygd og harvið trygd fyri einari betri tænastru enn í dag.

Føroya størsta nýskipan krevur enn drúgt arbeiði

At leggja eldraøkið út til kommunurnar at umsita er Føroya størsta nýskipan, og at fyrigyglja sær, at hetta er ein einføld og lætt uppgáva, er tað neyvan nakar, sum ger. Í lóguni liggja 3 lógir í tinginum, ein um samstarvsøki, ein um røkt og tænastru og ein um tey umleið 1000 starvsfólkini, sum skulu flytast undir annan myndugleika at arbeiða, umframt at lóggáva um tey fíggjarligi viðurskiptini er ávegis. Enn er langt á mál, til vit kunnu siga, at alt eldraøkið er leyst og liðugt og liggur í tryggari legu. Tað eru nógv viðurskipti, sum skulu greinast og viðgerast í tøttum samstarvi við kommunurnar hetta árið, og nógvir arbeiðsbólkar eru settir til tess at viðgera hesi og koma ásamt um markamót, kunngerðir, skipanir og ognir av ymsum slag, soleiðis at okkara eldru kunna kenna seg í tryggum og góðum hondum undir kommunalum myndugleika eftir 1. januar 2015. Vegurin er langur niðan á sýnina - niðan á fjallatoppin, og hóast varðagøturnar eru greiðar, kann leiðin gerast tung og snávingarsteinarnir nógvir. Urðargrót og brattlendi kunnu gera, at neyðugt verður at fáa sær hvíld ella at finna aðrar leiðir niðaná. Men tað týðningarmesta er, at vit í dag kenna kósina, vit vita hvønn veg, vit skulu ganga til tess at røkka niðan á fjallatoppin og njóta útsýnið.

10. mars 2014

Annika Olsen

Landsstýriskvinna í almannamálum